

Організаційно-правові аспекти досудового слідства

Главі 21 “Негласні слідчі (розшукові) дії” містить статю 275 “Використання конфіденційного співробітництва”, що є нововведенням для вітчизняного кримінального процесу [3, 126; 6, 43]. Зокрема, чинний КПК України закріплює, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4, 126]. Такий підхід, за нашим переконанням, свідчить про суттєво нові підходи щодо сучасного стану правового регулювання залучення громадян до конфіденційного співробітництва з ОВС.

Аналіз наведених положень чинного законодавства свідчить, що існуючий стан правового регулювання залучення громадян до конфіденційного співробітництва з ОВС, хоча й здається, на перший погляд, достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв’язків, кореляції понять і визначень, особливостей організації та тактики конфіденційного співробітництва. Це, на нашу думку, буде сприяти забезпеченням вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами щодо своєчасного попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Література

1. Конституція України закон України від 28. 06. 1996 р. № 254К/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 04.07.2013 р. № 2952-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

2. Про оперативно-розшукову діяльність закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 04.07.2013 р. № 3412-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: за станом на 04.07.2013 р. - К.: Алерта, 2013. - 304 с.

4. Албул С.В., Ноздрін Д.О. Протидія підрозділів карного розшуку незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів: монографія / С.В. Албул, Д.О. Ноздрін. - Одеса: ОДУВС, 2014. - 200 с.

5. Албул С.В. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Деревянкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук - Одеса: ОДУВС, 2014. - 266 с.

6. Албул С.В. Негласна робота оперативного апарату органів внутрішніх справ. [Текст]: навчально-методичний посібник / С.В. Албул, П.В. Дерев'янко, В.Б. Любчик, Р.В. Мукоїда; за заг. ред. д.ю.н., доц., Заслуженого юриста України, генерал-лейтенанта міліції А.М. Волошкука. - Одеса: ОДУВС, 2013. - 208 с.

7. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Інститут конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковому праві: Монографія. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Діоренка, 2009. - 176 с.

8. Усенко В.Ф., Некрасов В.А., Мацюк В.Я. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: Монографія. - К.: КНТ, 2007. - 204 с.

Григоренко О.І.
ад'юнкт
ОДУВС

Надійшла до редакції: 13.03.2014

УДК 343.97:343.326

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНОГО ТЕРОРИСТИЧНОГО ФОРМУВАННЯ, А ТАКОЖ ЙОГО ЗВ’ЯЗКІВ І ВЗАЄМИН З ІНШИМИ ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Терористичній організації притаманні ті ж ознаки, що й організованій терористичній групі, але водночас її притаманні й усі ті ознаки, які характерні для злочинної організації. Створення терористичної групи чи організації є різновидом організованої злочинності та терористичної діяльності.

Ключові слова: терористична організація, злочинна організація, формування, організована злочинність.

Террористической организации присущи те же признаки, что и организованной террористической группе, но в то же время ей присущи и все те признаки, которые характерны для преступной организации. Создание террористической группы или организации является разновидностью организованной преступности и террористической деятельности.

Ключевые слова: террористическая организация, преступная организация, формирование, организованная преступность.

Terrorist organizations are characterized by the same features as the organized terrorist group, but at the same time inherent in all those features that characterize a criminal organization. Creation of terrorist group or

organization is a kind of organized crime and terrorism.

Keywords: terrorist organization, criminal organization, the formation of organized crime.

Політична мотивація тероризму не перетворює терористів у політичну силу, яка спроможна володіти необмеженою владою над певною соціальною групою. Які б не були політичні прагнення терористів, у певний момент усі вони використовують загальнокримінальні злочинні схеми й засоби. Вказане свідчить, що дослідження питання її сутності злочинів, пов’язаних з терористичною діяльністю, у сучасних умовах стає актуальним науковим і практичним завданням.

Серед західних науковців зазначені питання розглядалися А. Архарією, С. Брауном, Б. Броуді, П. Бувальдою, А. Вольферсоном, Д. Гудбі, М. Капланом, Д. Кауфманом, Р. Куглером, У. Липманом, С. Хоффманом та ін. Особливістю цих робіт є поглиблена увага до теоретичних і методологічних аспектів забезпечення національної безпеки, до трансформації та еволюції структур безпеки держави впродовж останніх десятиліть.

У вітчизняній науці вказана проблематика розглядалася в низці публікацій, присвячених як проблемам національної безпеки, так і проблемі боротьби з

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС

міжнародним тероризмом. Відповідні аспекти їхнього вирішення знайшли своє місце в працях О.Ф. Белова, О.Г. Білоруса, В.Т. Білоуса, О.С. Бодрука, М.О. Гончаренка, О.Г. Данільяна, О.І. Дергачова, О.П. Дзьобаня, та багатьох інших авторів.

Проблемами вдосконалення правової регламентації криміналістичної та оперативно-розшукової діяльності в галузі боротьби з тероризмом займалися вчені країн СНД: Ю.І. Авдеєв, А.І. Алексєєв, І.А. Возгрін, А.Ф. Возний, В.Ю. Голубовський, В.М. Єгоршин, С.І. Захарцев, І.Н. Зубов, І.І. Іванов.

Українські дослідники проблематики боротьби з тероризмом небезпідставно звертають увагу передусім до нагальної потреби створення адекватної нормативно-правової бази боротьби з ним (В.Ф. Антипенко, В.О. Глущков, О.Ф. Долженков, В.П. Ємельянов, В.П. Захаров, Я.Ю. Кондратьєв, В.А. Ліпкан, М.А. Погорецький та ін.).

Метою статті є характеристика організованого терористичного формування, а також його зв'язків і взаємин з іншими злочинними організаціями

На нашу думку, організована злочинність і тероризм є взаємодіючими соціальними явищами, що вимагають погоджені заходів для їх усунення або нейтралізації. Очевидно, що організована злочинність за своєю сутністю й внутрішньою логікою розвитку об'єктивно створює передумови для стимулювання тероризму. Зростаючі масштаби організованої злочинності є реальною загрозою безпеці держави й суспільства, оскільки вона посилює свої позиції через монополізацію багатьох видів противправної діяльності. Вони контролюють такі прибуткові види протиправної діяльності, як наркобізнес, проституція, нелегальна торгівля зброяєю, здирство, викрадення та ін. Примітивні злочини поступаються місцем великомасштабним акціям, які спрямовані не тільки на економіку й фінансову систему, а й здійснюють прямий вплив на політику держави та національної безпеки загалом [5].

Водночас на організовану злочинність справляє вплив тероризм, що ініціює її розвиток, розширює можливості мафіозних співтовариств у досягненні кримінальних, політичних і економічних цілей. Деякі вчені вважають, що за сучасних умов можна говорити про поглиблення взаємоз'язку й взаємодії організованої злочинності й тероризму. Так, зокрема, відзначається, що, по-перше, лідери й учасники організованої злочинності зацікавлені в розширенні тероризму як соціального явища, що супроводжує її, по-друге, організована злочинність, створюючи систему безпеки, як її елемент передбачає терористичні формування, по-третє, лідери організованої злочинності, забезпечуючи собі ідеологічне прикриття, проводять лінію на організацію кампаній і підривних дій проти влади й правоохоронних органів, паралізуючи їхні можливості.

На думку деяких авторів, “терористичним організаціям притаманні майже всі ознаки, що характерні для організованих злочинних угруповань, – наявність лідера, чіткий розподіл функцій, конспірація, дотримання неформальних норм поведінки, наявність грошового фонду підтримки” [3].

На думку М.В. Семікіна, “терористична група характеризується тими ж ознаками, що й організована група, але при цьому включає в себе й додаткові ознаки, зумовлені особливістю терористичної діяльності”. Зокрема, згідно зі ст. 1 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” терористична діяльність поряд з іншими видами діянь охоплює також пропаганду й поширення ідеології тероризму

Однією з найважливіших відмінних ознак організованої групи, яка водночас є кількісним показником її стійкості, виступає попередня зорганізованість на тривалу злочинну діяльність або ж на вчинення хоча б одного, але складного злочину, який передбачає необхідність багатоактної підготовки. Саме такими складними злочинами є злочини терористичної спрямованості. У працях дослідників, які займаються розробленням проблем кримінально-правового визначення тероризму (В.Ф. Антипенко, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан), постійно підкреслюється, що злочини терористичної спрямованості – це багатооб'єктні злочини, що відзначаються складністю об'єктивно-суб'єктивних ознак.

„Досить згадати події, - зазначають П.І. Орлов і Д.П. Альошин, - що відбулися в США у вересні 2001 р., коли один злочин, підготовлений і приведений у виконання терористичною організацією, призвів до загибелі тисяч людей, посів страх серед мирних громадян усього світу й, більше того, безпосередньо впливув на наступні політичні події в міжнародному співробітництві” [6].

Разом з тим, деякі дослідники організованої злочинності не погоджуються із законодавчим визначенням такої кримінально-правової ознаки організованої злочинності, як обізнаність усіх учасників про план злочинної діяльності. „Як свідчать матеріали слідчої та судової практики, - стверджує В.П. Корж, - не завжди пересічні виконавці чи виконавці окремих незаконних операцій були обізнані про злочинну акцію, розроблену організатором групи або його консультантом. В організованій групі діє суворий принцип внутрішніх групових відносин, коли кожен повинен знати тільки те, що йому належить знати для виконання своїх кримінальних функцій” [1].

П.І. Орлов і Д.П. Альошин у цьому зв'язку також відзначають, що „у великих організованих групах, які планують тривалу злочинну діяльність, далеко не всі учасники поінформовані про дійсні плани групи. Крім того, багато в чому завдяки цьому й досягається стійкість об'єднання, здатність протидіяти його викриттю на основі конспіративної діяльності. В окремих випадках лише одному організатору або керівнику складу групи може бути відомо про дійсний злочинний план, що виходить за рамки планування однічного злочину” [4].

З такою пропозицією слід погодитись, і в цьому повністю переконує система відносин між учасниками організованої терористичної групи чи терористичної організації, безпосередні виконавці якої, зокрема й терористи-камікадзе, нерідко досить далекі від усвідомлення того, якої кінцевої мети налаштовані досягнути організатори тієї чи іншої терористичної акції та які акції ними ще заплановані для досягнення кінцевої мети.

Терористичні організації притаманні ті ж ознаки, що й організований терористичній групі, але водночас їй притаманні й усі ті ознаки, які характерні для злочинної організації.

Тому вважаємо правильним такий висновок, що створення терористичної групи чи організації є різновидом організованої злочинності й терористичної діяльності. Питанню боротьби з терористичними формуваннями приділяється чимале місце в наукових розробках українських вчених [2].

За критеріями принципів організації, ідеології й часу створення можна виділити такі терористичні групи: традиційні терористичні групи й групи нового покоління.

Традиційні групи - це структури, створені в 60-ті - 70-ті роки ХХ ст. (наприклад Palestine Liberal Organization). За ідеологічною й політичною спрямованістю групи

Організаційно-правові аспекти досудового слідства

характеризуються позицією підтримки окремих ідей націоналізму або марксизму. В організаційній структурі таких груп представлено окрім автономні осередки. Разом з тим, групи ієархічні, а осередки не пов'язані горизонтальними зв'язками.

Звичайно вони нечисленні, в їх складі, як правило, одиниці, десятки, якнайбільше сотні членів. Можуть бути й більші організації, але це несе із собою появу певних труднощів, пов'язаних з конспірацією, вербуванням нових членів, необхідністю їх ретельної перевірки й т.п. Угруповання, що визнають необхідність організації й дисципліни, мають, як правило, ієархічну структуру й кілька функціональних рівнів. У зазначених організаціях існує чіткий поділ керівного ешелону й кадрового складу, відділення осіб, які приймають рішення, від рядових членів. Керівництво сприймається як існуюче поза групою і є не тільки недоступним, але й часто невідомим рядовим членам.

Важливо розрізняти дві важливі структурні форми, характерні для терористичних організацій: вони є самодостатніми, автономними осередками. У цих горизонтальних групах, головним чином, виникають конфлікти через лідерство. З іншого боку, більші терористичні групи приймають структурні форми, типові для будь-якої формальної організації. Терористичне угруповання "Червоні бригади" (що діє в Італії), наприклад, найбільше схоже на армію.

Типова організація влаштована у вигляді піраміди. Вона містить як людей, які підтримують терористичні операції, так і тих, хто їх виконує, причому чисельний склад перших перевершує других у декілька разів. Отже, більшість людей, які беруть участь у терористичних організаціях, лише підтримують життєзабезпечення власне терористів.

Найменша група - це верхівка, відповідальна за керівництво. Як і в армійському середовищі, керівництво розробляє політику й плани, забезпечуючи загальне командування. Деякі дослідники вказують, що керівна структура терористичних організацій не так утворена, як у легітимних організаціях, через необхідність дотримання таємності. Командна структура в терористичних організаціях не може відкрито підтримувати зв'язок зі своїми членами; тому вона не може здійснювати щоденний оперативний контроль.

Другий рівень в ієархії Дж. Фрайзера становлять активні кадри. "Активні кадри" - це ті люди, яких звичайно називають "терористами". Вони відповідальні за виконання завдань терористичних організацій. Залежно від розміру організації кожний кадровий терорист може мати в активі одну або більше спеціальностей. Інші терористи підтримують цих професіоналів, але активні учасники - це ударна сила терористичної групи. Важливо підкреслити, що після командної структури активні терористи становлять найменшу частину організації в більшості терористичних структур.

Слідом за "активними кадрами" розташовується велика й найважливіша структура терористичної організації - "активні співробітники". Вони необхідні для діяльності кожної терористичної організації. Будь-яка група може організовувати вибух або викрадення, але для проведення кампанії вибухів і викрадень необхідна дієва підтримка. Останньою й найбільш великою групою є "пасивні прихильники" організації. Цю групу вкрай важко виявити й охарактеризувати, тому що вони не завжди охоче вступають у терористичну групу. Часто пасивні прихильники

використовуються навіть не підозрюючи про це; вони просто представляють сприятливий елемент політичного клімату, що дозволяє постійно поповнювати ряди терористів. Якщо йдеться про так званий лівий тероризм, то найчастіше - це молодь у віці до 30 років.

Більшість терористичних груп - невеликі за свою чисельністю й нараховують менше 50 осіб. Вони звичайно організують невелике число актів насильства, які можуть привертати суспільну увагу через ЗМІ, але їм не вистачає здатності підтримувати рівень постійного стабільного тиску на своїх опонентів або, інакше кажучи, вони не в змозі проводити довгострокові кампанії.

Під керівництвом, що складається з кількох людей, група найчастіше ділиться по конкретних завданнях. Секція розвідки відповідальна за вибір цілей і планування операцій. Секції підтримки забезпечують засоби, необхідні для нападу, а тактичні з'єднання відповідальні безпосередньо за терористичні акти.

Великі групи керуються тими ж організаційними принципами, але мають більші підрозділи, здатні виконати значні операції. В особливо великих групах підрозділи здатні діяти автономно. Великі групи мають тактичні з'єднання й секції підтримки для проведення терористичних кампаній.

Терористичні організації мають два основні типи підрозділів: осередок і "колону" (ланка). Осередок - це основний тип, що складається з 4 осіб, вона звичайно має певну спеціалізацію; це може бути тактична група або розвідувальний підрозділ. У деяких організаціях обов'язки тактичних осередків залежать від завдання. Інші осередки призначенні для підтримки операцій.

Принципи мережкої організації терористичних груп нового покоління можна визначити такими категоріями:

- відносна гнучкість;
- децентралізація;
- делегування повноважень з прийняття політичних рішень відповідним владним структурам;
- вільні латеральні зв'язки між дисперсивними (розосередженими) групами й індивідами.

Окремі групи діють за принципом мережних окремих організацій і являють собою гіbridні утворення, що сполучають мережні й ієархічні принципи організації. Так дослідник тероризму М. Заніні, до цього типу відносить Hizbollah, що діє в південному Лівані й має, з одного боку, формальну організаційну структуру, а з іншого боку, допускає взаємодію її членів, які не підкоряються принципам твердої ієархії й контролю зверху [9].

Терористична мережа al-Qaeda являє собою тип складної мережі, що складається з порівняно автономних груп, діяльність яких фінансується з приватних джерел. М. Заніні відносить цю організацію до типу багатонаціональної спілки ісламських екстремістів, лідер якої фінансує й керує проведенням окремих операцій, але не виконує функцій прямого командування й контролю за всіма терористичними акціями. Роль лідера такої організації - координація й підтримка окремих дій численних осередків.

Можна відзначити такі характерні риси терористичних організацій, що використовують нові технології:

- можливість через застосування інфраструктури новітніх технологій оперувати на території будь-якої частини світу;
- можливість зміни форм фінансування за рахунок відходу від державної фінансової підтримки;
- вищий рівень безпеки.

- перцептивний менеджмент і пропаганда. Стратегія перцептивного менеджменту й пропаганди передбачає спроявлення впливу на суспільну думку, рекрутування нових членів організації й одержання джерел фінансування. Найважливішими компонентами цієї терористичної стратегії є:

- розсилання повідомлень,
- широке висвітлення аспектів діяльності в ЗМІ,
- Інтернет як альтернативний традиційним способом звертання до громадськості.

Поразка віртуальних цілей для тимчасового переривання функціонування інформаційних систем і заподіяння економічного й іншого збитку.

Руйнування фізичних або віртуальних систем, що є цілями терористичних операцій.

Стратегія проведення терористичних акцій з тимчасового порушення функціонування інформаційних систем без руйнування відповідної інфраструктури має на меті спроявлення на супротивника тиску для припинення ним опору насильству без застосування фізичних форм насилиницьких дій, що викликають стан страху. Оскільки потреба в конспірації диктується діяльністю сил правопорядку, кожному осередку й кожній колоні звичайно надається досить високий ступінь автономії. Отже, терористична організація - це децентралізована структура, і чим більше група, тим більше ступінь децентралізації.

Це викликано не бажаним типом організації, а операційною необхідністю. У разі проникнення в централізовану структуру представників сил безпеки, один інформатор зможе знищити цілу організацію. Децентралізація передбачає відносну безпеку, тому що дуже мало осіб знають інших членів організації. З одного боку, це певний захист від повного провалу, але з іншого - існують певні труднощі в керуванні.

На папері організаційна структура здається гранично логічною, на практиці ж ця логіка модифікується через потребу для кожного з'єднання будь-якими способами захищатися від можливого викриття. Отже, члени різних осередків і колон звичайно не мають уяви про те, хто є іншими членами IPA й що вони роблять. Вони одержують накази тільки від однієї людини, і ця людина, напевно, представляє верховне командування. Така ситуація може призвести до розколу або, принаймні, до певного непорозуміння серед діючих груп і керівників організації.

Саме тому IPA важко керована [7].

Внутрішня дисципліна може стати основною проблемою для терористичної організації, тому що тут простежуються дві динаміки: одна, що прагне до єднання й співробітництва під впливом страху, і інша, що прагне до автономії через децентралізацію й конспірацію.

Другою, не менш важливою проблемою в керуванні подібними організаціями є наявність безпосередньої тактичної підтримки для здійснення операцій. Як уважає Дж. Фрайзер, найважливішим елементом будь-якої терористичної групи є кількість і структура активних прихильників. Без активних прихильників неможливо провести значиму кампанію. Тому більша частина часу повинна бути витрачена на створення мережі активних прихильників, а не на проведення безпосередніх операцій [8].

Отже, на наш погляд, можна говорити про головне протиріччя більшості терористичних груп і організацій - наявність політичної мети й неможливість її здійснення малим числом активних прихильників.

Терористичні організації найчастіше прагнуть ретель-

но регламентувати поведінку своїх членів. У спеціальних правилах поведінки, розроблених для членів італійських "Червоних бригад" ("Норми безпеки й стиль роботи"), які будь-який член бригади повинен знати напам'ять, передбачені не тільки правила утримання зброї, автомобілів тощо, але й даються детальні вказівки щодо місцезнаходження й утримання квартир, поводження на вулиці, будинку, у громадських місцях і т.д.

Література

1. Берлач А.І. Тероризм і боротьба з ним / А.І. Берлач. - Київ: Науково-дослідний інститут "Проблеми людини", Антiterористичний центр при СБ України, Одесська національна юридична академія, 2000. - Том 19. - С. 184-187.
2. Дикаев С.У. (Салман Умарович). Террор, терроризм и преступления террористического характера: Криминологическое и уголовно-правовое исследование / С.У. Дикаев; Ассоциация "Юридический Центр". - науч. изд. - СПб.:Юридический центр Пресс. - 2006. - 464 с.
3. Ліпкан В.А. та ін. Боротьба з тероризмом / В.А. Ліпкан, Д.Й. Никифорчук, М.М. Руденко. - К.: Знання України, 2002. - 254 с.
4. Ліпкан В.А. Тероризм і національна безпека України / В.А. Ліпкан. - К.: Знання, 2000. - 184 с.
5. Мукоїда Р.В. та ін. Кримінальний тероризм як прояв організованої злочинності / Р.В. Мукоїда, О.В. Поярков // Актуальні проблеми держави та права. Збірник наукових праць. - Вип. 8. - Одеса: Юридична література, 2000. - С. 183-190.
6. Пархомчук Т.П. Страх взрывоопасной Винницы: трагедия города, где общественный транспорт оказался "вне закона" / Т.П. Пархомчук // Зеркало недели. - № 20. - 2003, 31 мая. - С. 1.
7. Терроризм и этнополитические конфликты / А.И. Ландабасо Ангуло, А.М. Коновалов; РАН. Ин-т Европы. - Москва: Огни, 2004. - 414 с.
8. Хазанов А. Третья мировая война: [войну с мировым терроризмом можно считать третьей мировой войной] / А. Хазанов // Азия и Африка сегодня. - 2005. - № 2. - С. 57-58.
9. Zanini M. The Networking of Terror in the Information Age / M.Zanini // Globalization and the New Terror: The Asia Pacific Dimension / David Martin Jones Ed. Northampton: Elgar, 2004. - Р. 159-181.

Журавльов А.Ю.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного університету
“Одесська юридична академія”
Надійшла до редакції: 07.03.2014